

Nyelvi tájkép pozitív nyelvészeti aspektusból¹

Borbély Anna

Nyelvtudományi Kutatóközpont

Linguistic landscape research refers to linguistic objects that mark the public space (e.g., Bartha et al. 2013a). The present study aims to investigate how the positive linguistic design can be applied to explain the linguistic landscape. In a longitudinal pilot study on Romanian–Hungarian community positive linguistics being a positive social science (cf. positive psychology, see Seligman 1999), the author demonstrates the usefulness of shifting the emphasis from the perfectionist to the enjoyable aspect of speaking languages (Borbély 2016). The study is based on data of previous linguistic landscape investigations on the nationalities in Hungary and especially on the Romanians in that country. The paper concludes that positive linguistic methods used for the (re)interpretation of linguistic landscapes are particularly suitable for providing analyses about creativity and positivity in the construction of linguistic landscape of nationalities.

Keywords: linguistic landscape, positive linguistics, multilingualism, nationalities in Hungary

Kulcsszavak: nyelvi tájkép, pozitív nyelvészet, többnyelvűség, magyarországi nemzetiségek

1. Bevezetés

Az utóbbi évtizedek szociolingvisztikai kutatási témái közül nagy érdeklődés övezi a nyelvi tájképet, ahogy ezt a szintetizáló tanulmányok, a tanulmánykötetek és a nemzetközi folyóiratok számai is mutatják (vö. pl. Holecz et al. 2016; Gorter 2017; Tódor et al. 2018; Linguistic Landscape 8:1, 2022). A nyelvi tájkép érdeklődésének középpontjában a környezetben megjelenő nyelv, a közterületeken kihelyezett szavak és a megjelenő képek állnak (Shohamy – Gorter 2009: 1). A nyelv térbeli megjelenését vizsgáló kutatások innovatív lehetőséget nyújtanak arra vonatkozóan,

¹ A tanulmány az NKFI Mecenatúra K 2021 141233 és az MTA NKM 2021-17 számú pályázat időszakában készült. A tanulmány első változatához fűzött lektori véleményeket ezúton is hálásan köszönöm.

hogy kiderüljön: a világ különböző tájain, így Magyarországon és a határos országokban is, milyen a nyelvek informatív–szimbolikus, lokális–globális, oktató–nevelő–kulturális, befogadó–kirekesztő stb. szerepe. Az egyének és közösségeik viszonya mindeközben kiemelt szerepet kap, mivel a többnyelvű társadalmakban élő egyének, akik a nyelvi tájképet megteremtik, tovább alkotják azt: eltüntetik vagy nem hozzák létre, valamint értelmezik, félreértik, figyelmen kívül hagyják, illetve hiányolják. Huebner átfogó megállapítása szerint a nyelvitájkép-vizsgálatok dokumentálják a nyelv összefüggéseit a hatalommal, a jogok egyeztetésével és birtoklásával; a többnyelvűséget és az egyéni identitásépítést; a nyelvismeretet és a nyelvi attitűdöket; egy helyhez köthető (lokális) nyelvi és nemzeti identitást; a nyelvet és a vallást; a kormányzati nyelvpolitikát a nyelvi gyakorlatokhoz képest; a kisebbségi nyelv elnyomását, támogatását vagy újraélesztését; a turizmus és a kultúra áruként való kezelését (kommodifikációját) (2016: 5).² És mivel a nyelvi tájkép társadalmi tükröként szolgáló képződmény, rávilágít a társadalmi jelenségekre és ezek állandó változásaira, így a nyelvi tájkép állandóan és dinamikusan változik (Cserniczkó 2016). A nyelvi tájkép továbbá „többnyelvű és multimodális repertoár, és kommunikációs eszközként használható” (Gorter – Cenoz 2015: 71; Borbély 2020).

A valóságos – és úgyszintén a virtuális – társadalmi tér és a nyelv kapcsolatában a jelek és jelentések kavalkádja határtalan lehetőséget nyújt a társadalmi változások tanulmányozására. A tanulmány célja rávilágítani egy új aspektusra, nevezetesen arra, hogy a nyelvitájkép-kutatók eredményei a pozitív pszichológia (Seligman 1999) fogalmi kereteiben átértelmezhetők és átrendezhetők. E cél eléréséhez Chen (2016) multimodális modelljét, valamint a Ben-Rafael et al. (2006) által körvonalazott és a nyelvi tájkép szimbolikus konstrukcióinak faktoraira vonatkozó megállapításokat hívjuk segítségül. A bemutatásra kerülő nyelvi tájkép-adatok ezúttal a magyarországi nemzetiségekre és nagyobb hangsúllyal a magyarországi románokra irányítják a figyelmet.

2. Elméleti háttér

Az eddigi elemzések igazolták, hogy a nyelvi tájkép elméleti és módszertani fejlődése forradalmi utat járt be. A kutatásokban a nyelvitájkép-értelmezésekhez a szociolingvisztikai eszközöket egyre inkább kiterjesz-

² A nem magyar forrásból származó idézetek a szerző fordításai.

tik más társadalomtudományi diszciplínák – mint a pszichológia, a filozófia és a szemiotika – elméleti és módszertani kereteire.³ Malinowski (2014) kutatásában a szinesztézia, valamint a multimodalitás is szerephez jut. Kress – van Leeuwen (2001: 46; idézi Jaworski – Thurlow 2010, bevezetés) megfogalmazása szerint a multimodalitás korszakában a nyelven kívüli szemiotikai módozatokat úgy kell értékelnünk, mint amelyek képesek teljesen kiszolgálni a reprezentációt és a kommunikációt. Emiatt a nyelv (beszéd vagy írás) gyakran alárendelt, mellékes szerepet tölt be más szemiotikai módozatokkal, például a vizualitással szemben. Pennycook (2017: 269) a szemiotikai asszamlázs fogalmával a nyelvi tájképben lehetővé teszi annak megértését, hogy az emberek, a szemiotikai erőforrások, valamint az objektumok hogyan találkoznak különböző pályákon egy bizonyos pillanatban és helyen, így segítve megismerni a nyelvi erőforrások jelentése mellett a dolgok fontosságát, a hely egészének a következményeit és jelentőségét. Előfordulhat, hogy a nyelvi-tájkép-elemzések tévesen vagy csupán részlegesen tárják fel a vizsgált jelenségeket, ha csupán a nyelvi aspektust vagy a „monomodális” perspektívát veszik figyelembe (Shohamy – Waksman 2009: 316; idézi Chen 2016). A nyelvi tájkép tanulmányozására kialakított multimodális modell lényegében különböző „jelentést hordozó modalitások” tanulmányozását célozza meg (vö. Chen 2016: 91). Chen elmélete szerint a nyelvi, a vizuális és a térbeli dizájn jelentést hordozó modalitások. Ezek alkotják a teljes nyelvi tájképet, ami egyben egy multimodális kommunikáció vagy multimodális dizájn (2016: 91). Ebben a modellben a térbeli dizájn szemlélteti a vizuális és a nyelvi elrendezést, valamint a hozzájuk kapcsolódó jelentést. Ezt a három fő szempontot használta fel Chen a nyelvi-tájkép-kutatás új analitikus modelljének a kialakításához, melyet a nyelvi tájkép elemzéséhez alkalmazható multimodális modellnek nevezett (Chen 2016: 92). Ben-Rafael et al. (2006) a nyelvi tájképet mint a köztér szimbolikus konstrukcióját három olyan faktorról értelmezik, amelyek kontextusfüggő megkülönböztető hatása kiemelt jelentőségű. Ezek: a racionális megfontolások (amelyek a közönségre és a kliensekre irányulnak), az én bemutatása (azoknak a szereplőknek a kifejezőmódja, akik a nyelvi tájkép elemeit létrehozzák) és a hatalmi viszonyok (amelyek a társadalmi-politikai érdekek kifejeződésére utalnak, Ben-Rafael et

³ Például Rowland (2016) kutatásában a motívumelemzést Burke (1962) alapján alkalmazta, Dressler (2015) a nexuselemzést pedig Scollon – Scollon (2004) nyomán.

al. 2006: 7). Ben-Rafael et al. (2006) szerint a nyelvi tájkép alapfogalmai: a helyszínek, a szereplők és a *gestalt*. A helyszínek (utcák, parkok és épületek), ahol a társadalmi közélet zajlik: a szimbolikus társadalmi vonások hordozói, aktuálisan a társadalmat, a közösséget és a régiót jelképezik. A szereplők (közintézmények, vállalatok és egyének) a helyszíneket a nyelvi tájkép elemeivel szemléltetik/illusztrálják, de nem mindig harmonikusan és koherensen, inkább kaotikusan. A *gestalt* fogalma összefogja a fizikai tárgyak összességét (üzletek, bódék stb.), az ezekhez társított színeket, a figyelemfelkeltés fokát, az elhelyezések sajátosságait, valamint a leírt szavakat, amelyek mindezeket teljessé teszik (Ben-Rafael et al. 2006: 8).

A felelős nyelvészeti (szociolingvisztikai) szemlélet (Kontra 2019) keretében a nyelvtájkép-elemzés oktatása lehetőséget nyújt a nyelvi tájkép értelmezéséhez éppúgy, mint a jövőbeli nyelvi tájkép formálásához. Ekképpen vélekedik Tódor is: „(a) vizuális nyelvhasználat a nyelvi és kulturális szocializáció része, így a nyelvi tájkép olvasása lényegében képolvasás és szövegolvasást jelent, mely egyben az iskolai tér diskurzusának értelmezése is” (Tódor 2014: 41). Coşeriu egy vele készült interjúban a kutatás és a várható eredmények viszonyáról szólva megállapítja, hogy a konkrét kutatásban új elméleti perspektívák nyílnak, és olyan új aspektusok fedezhetők fel, amelyek az előzetes kutatásokban nem voltak jelen (vö. Saramandu 1996: 165). Coşeriu megállapítása igazolást nyert, amikor a nyelvcsere vizsgálatától (pl. Borbély 2001) a fenntartható kétnyelvűség elemzéséhez (pl. Borbély 2015) vezető kutatási gyakorlat közben – a századunkban széleskörű szakmai figyelmet és sikerességet kivívott pozitív pszichológia gondolatisága nyomán – a **pozitív nyelvészet** terminushoz jutottam (Borbély 2016). A pozitív pszichológia tudománytörténeti megjelenését két írással kapcsolják össze (Seligman 1999; Seligman – Csíkszentmihályi 2000). Oláh a következőképpen fogalmazza meg ezen új tudományos szemléletmód megszületésének a lényegét: „(a) pozitív pszichológia azt a kérdést szegezi tudományunk művelőinek, hogy azonos figyelemmel közelítjük-e meg és azonos intenzitással vizsgáljuk-e az ember működésének és élményeinek (pl. pozitív és negatív érzelmeinek) minden aspektusát. Nem arról van-e szó, hogy egy olyan emberarcú tudománynak, mint a pszichológia, a szenvedésekkel és a betegségekkel többet kell foglalkoznia, hiszen a pszichológia tudományának mi más lehet a missziója. A pszichológia torz identitásából fakadóan luxus célként fogta fel az ember pozitív oldalának (élményeinek, erősségeinek, pozitív érzelmeinek) a tanulmányozását, nem mérlegelve azt,

hogy talán *fontosabb lehet a szenvedés megelőzésére és olyan erősségek kiépítésére koncentrálni, amelyekkel kivédhetőek a negatív állapotok*. Amikor a pozitív pszichológia arról beszél, hogy új célok felvételére van szükség, azt kéri csupán, hogy *tudományunk a humán létezés és élményvilág teljes spektrumára tekintő figyelemmel végezze feladatát*” (Oláh 2012: 5; Borbély 2016). Az eltelt évtized is igazolta a pozitív pszichológia szemléletének széleskörű tudományos és társadalmi hasznosságát. Példaként említhető a pályatanácsadásnak – mint az egész társadalmat érintő jelenségnek – a pozitív pszichológiai szempontú áttekintése. Ebből kiderül többek között, hogy „a *hivatásnak* mint konstruktumnak pozitív pszichológiai gyökerei vannak. Következésképpen jelenik meg több jólétdimenzióval kapcsolatban (pályakötődés, munka értelmessége, munkával való elégedettség)” (Tóth – Kaló 2021: 114). A fenti gondolatok a nyelvészet, a nyelvészek számára is hasznosíthatók, amint ezt egy esettanulmány (Borbély 2016) is igazolja, amely két román–magyar kétnyelvű beszélő longitudinális vizsgálatáról szól. Kiderült, hogy a perfekcionista, purista nyelvi ideológia – amit a nyelvi hierarchizálás (ld. pl. Kontra 2019: 96–99) alakít ki az egyéneknél – egy olyan élethosszig tartó negatív beszélői magatartást generál, amelynek áldozatul esik a szülőktől tanult nemzetiségi nyelv (mivel nem „perfekt”). Ennek során a beszélő a kétnyelvűséget egynyelvűségre cseréli, gyermekeinek a nemzetiségi nyelvet nem adja át (vö. Bartha et al. 2013b). Ezzel ellentétes az a pozitív beszélői magatartás, amelyből kitűnik a tudás (esetünkben a nemzetiségi nyelvismeret) örömének a hangsúlyozása, a tudás önmaga jutalmaként való megjelenítése (ld. pozitív pszichológia, Pléh 2012: 16), ahol nem az a fontos, hogy a beszéd formailag „szép”, „perfekt”, „hibátlan” legyen, hanem hogy a beszélő partnereivel olyan beszédmódot használjon, amit ők is szívesen használnak. Az esettanulmányban bemutatott pozitív vs. negatív beszélői magatartás rávilágít arra, hogy – néhány kutatói feladat körvonalazásával – érdemes figyelmet fordítani a pozitív nyelvészethez a pozitív társadalomtudományok sorába történő beemelésére. A pozitív nyelvészetben olyan szempontok felszínre hozása lehet a cél, amelyek elősegítik, hogy a beszélőben egyensúly alakuljon ki a „pozitív és negatív oldalnak szentelt figyelem vonatkozásában” (vö. pozitív pszichológia, Oláh 2012: 5), vagyis hogy ne a negatív („hiba”, „hibás”) beszélői magatartás domináljon, hanem nyerjen teret széleskörűen a pozitív beszélői magatartás is. További cél lehet annak tanulmányozása, hogy a nyelvi változatosság segíti „a kognitív, megismerési motiváció”

térnyerését (vö. pozitív pszichológia, Pléh 2012: 16) és a társas kapcsolatok sikerességét (vö. Borbély 2016: 84).

3. Módszerek

A pozitív nyelvészet szemléletéből fakadóan a pozitivitás és a kreativitás aspektusa szerint veszünk górcső alá nemzetiségi nyelvtájkép-adatokat. Elsőként bizonyos nemzetiségek lakta települések utcáinak neveit jelenítjük meg (amelyek aktuálisan a társadalmat, a közösséget és a régiót jelképezik), majd ezeket követik azok az adatok, amelyek egy nemzetiségi iskoláról szólnak (ahol a szereplők a helyszínt a nyelvi tájkép elemeivel kreatívan szemléltetik, illetve ezeket pozitív élményként fogadják be, vö. Ben-Rafael et al. 2006: 8). Az értelmezendő magyarországi nemzetiségi utcanevek sokrétű elméleti keretben és módszerrel készült elemzésekből származnak (vö. Müller 2013; Borbély 2020; Tušková – Uhrinová 2020; Tušková 2021). Ezeket a terepen gyűjtött (fotókkal) és az interneten elérhető nemzetiségi utcanevekkel, jelenségekkel egészítjük ki. A további nyelvtájkép-adatok a többségében román nemzetiségi lakosságú település, Méhkerék kétnyelvű iskolájában lettek gyűjtve. A kutatás általános célja volt bemutatni az iskolai nyelvi tájképet mint oktatási erőforrást, valamint a román és a magyar nyelv – egynyelvű, két-nyelvű; lényegében transzlingvális⁴ – megjelenési formáit (vö. Borbély 2020). A terepmunka tér, idő és szereplők konstellációja a következő volt: (a) az iskola épületét körbeölelő utcák, az épület kívülről és belülről, illetve (b) 2017 novembere, délután, a tanítási órák után, a napközi és a szakkörök időszaka (a leckeírás és tanulás előtt), valamint (c) az iskolában aktuálisan jelen lévő tanulók, igazgató, napközis és szakkörös tanárok. Az adatgyűjtéskor alkalmazott módszerek a következők voltak: az iskolában látható/olvasható nyelvről és jelekről (vö. multimodális di-

⁴ A transzlingvális beszédmód a kétnyelvűek természetes és jellegzetes társalgási gyakorlata, amikor nyelvi források természetesen alkotnak egy egységes beszédmódot. E felfogás szerint a transzlingvizmus nem azonos például a kódváltással vagy az első és második nyelv közötti transzferrel. A transzlingvális diskurzusnak a gyakorlatban leginkább alkalmazott színtere az oktatás (vö. Canagarajah 2011; García – Li Wei 2014; Borbély 2014: 70), valamint a családi, baráti, közösségi, üzleti szféra. Magyarországon kétnyelvű roma gyerekek iskolai sikerességének növelésével a „Transzlingvális osztálytermi kommunikáció és hatékony tanulásszervezés Tiszavasariban” című program foglalkozik (ld. pl. Heltai – Jani-Demetriou 2019; <https://translanguedu.hu/>).

zájn) történő digitális fényképezés és spontán beszélgetések generálása. Az iskolában és környékén 511 digitális nyelvtájkép-fényképet készítettem. A tanulókkal történő spontán beszélgetések a napközis tanárok jelenlétében és két csoportban (alsósok és felsősök, n=36) zajlottak.⁵ A tanárokkal egyénileg is beszélgettem (n=4). Az anonim, mikrofon nélküli irányított, transzlingvális beszélgetések kérdései arra irányultak, hogy mi az, amit az iskolában (tantermekben) látottakról kiemelnek, ami fontos, ami tetszik (Borbély 2020: 71). A beszélgetésekről jegyzetek készültek.

4. Elemzések

Az elemzések a nyelvi tájkép két tematikáját ölelik fel: nemzetiségekhez köthető utcanevek és nemzetiségi iskola. A nemzetiségi utcaneveknek kommunikatív és szimbolikus szerepük van, s a hatalmi viszonyokat is tükrözik. Magyarországi nemzetiségi utcaneveket vizsgálunk meg a kreativitás és az új ötletekre való odafigyelés szerint. A nemzetiségi iskola nyelvi tájképében sokkal inkább az egyének nevelése kerül előtérbe, miközben a nemzetiségi utcaneveknek a nemzetiségekre vonatkozó ismeretterjesztő vonása sem elhanyagolandó.

4.1. Nemzetiségi utcanevek és gyakorlatok

Nyelvi erőforrás jellegük és szemiotikai jelentésük miatt az utcanevek a nemzetiségi nyelvi tájképben szervesen összefüggnek a nemzetiségi csoportok láthatóságával. A nemzetiségek jogairól szóló 2011. évi CLX-XIX. törvény II. fejezete (6.§ 1. d.) szabályozza a nemzetiségekre vonatkozó hivatalos feliratok megjelenését: „a helység- és utcaneveket megjelölő táblák feliratait a magyar nyelvű szövegezés és írásmód mellett a hagyományos nemzetiségi elnevezés a nemzetiség anyanyelvén, ennek hiányában a magyar nyelvű elnevezéssel azonos tartalmú és formájú elnevezés a nemzetiség anyanyelvén is olvashatóak legyenek”. A törvény

⁵ A tanterembe lépve köszöntem, majd elmondtam, azért jöttem, hogy lefényképezzem a tanteremben látható nyelvi és vizuális elemeket. (Egy tanár kérésére, hogy tud-e erről az igazgató, azt válaszoltam, hogy az igazgató engedélyével teszem.) A felső tagozatos tanteremben, miközben fényképeztem, a tanulók kezdeményezték a beszélgetést. Vizsgálati kérdéseimet ekkor tettem fel. Az alsó tagozatos tanteremben a tanár az álló tanulók koszorújának közepén ült, és a tanulók figyelték, hogy mit csinál. Ebben a helyzetben magam kezdeményeztem a beszélgetést („Mi készül?”).

tehát biztosítja az utcanevek magyar szövegezése mellett a nemzetiségi nyelvű hagyományos elnevezésnek, vagy a magyar elnevezés nemzetiségi nyelvű formájának a használatát. A valóságban az utcanevek a településre jellemző nemzetiség(ek) kultúrájához alig, olykor csupán szimbolikusan vagy semmilyen szinten nem kapcsolódnak. A viszonylag gyakrabban előforduló jeles nemzetiségi személyekről elnevezett utcák mellett színesítenék a palettát a nagyobb számban előforduló nemzeti szimbólumokról, ikonikus jegyekről és az etnonimákról elnevezett utcák is.⁶ Kiemeljük Budapest X. kerületét, ahol több etnonimáról elnevezett utcát is találunk (*Bolgár utca, Román utca, Örmény utca* stb., Borbély 2021).

A pozitív és mintaadó példák sorát Beloiannisszal kezdjük. A magyarországi görögök számára az egykori Ivánca szántóföldjein 1950. május 6-án indult meg a település tervezése és építése a görög polgárháborúból Magyarországra menekülők számára.⁷ A helység tizennégy utcája közül nyolcnak görög neve van: *Amaliada tér, Athén u., Delcsev u., Gavrilidisz u., Ilektra u., Murgána u., Páparigász u. és Száráfisz u.* A település központi részében található továbbá a *Mihail metropolita tér*.⁸ Ez az egyetlen olyan magyarországi nemzetiségi település, ahol a magyar utcanevek, akárcsak a magyar lakosok, kisebbségben vannak. A görög utcanevek az utcanév- és irányjelző táblákon az első sorban latin, a másodikban pedig görög betűkkel vannak feltüntetve.⁹ Lóréven, ahol „ma is szerb többség él”, országosan a legmagasabb a szerb elnevezésű utcák aránya. Itt mindössze négy utca van és „kettőnek szerb vonatkozású neve van”: *Csarnojevity Arzen utca* és *Dundity Alexa utca* (magyar–szerb két nyelvű feliratok, vö. Lásztity – Káplán 2020: 133, 146, 138). Lórév utcanévtábláin a szerb nevek első helyen magyarosított formájukban jelennek meg, előre írva a családnevet (Lásztity – Káplán 2020: 138). A magyar utcanevek itt szerb átírással is szerepelnek. Nem a számok és arányok, hanem a kollektív emlékezet egységeinek megőrzése okán fontos kiemelni a bolgár, a német és a szlovák nemzetiségek lakta egyes telepü-

⁶ Mint például: *Dodola utca* (Szentendre), *Tambura utca* (Szeged), *Kóló tér* (Mohács), illetve *Bolgár utca/köz* (Pécs és Szentendre), *Görögszőlő utca* (Miskolc), *Szerb utca* (Budapest V. ker., Mohács, Pomáz).

⁷ Vö. <http://beloiannis.hu/tortenet/> [letöltés ideje: 2022. június 20.]

⁸ Vö. <https://data2.openstreetmap.hu> [letöltés ideje: 2022. június 20.]

⁹ Vajas Gabriella fotói szerint (<https://miradonna.hu/europa/magyarorszag/beloiannis/>) [letöltés ideje: 2022. június 20.]

lések utcaneveinek relatíve újabb történetét. A bolgár nemzetiségi utcanevekről Menyhárt (2020: 174) tanulmányából megtudjuk, hogy a közterületek¹⁰ között leggyakoribbak a köznevekből született utcanevek: a *Bolgárkertész utca* (Budapest XIV. kerület/Zugló, Szentés és Halásztelek) és *Bolgárkert utca* (Pécs). A bolgárkertészekhez kapcsolódó utcanevek továbbá egy ipari találmányról és a növényekről elnevezett utcák: *Bolgárkerék utca* (Halásztelek és Budapest XIV. kerület/Zugló), *Szerván utca* (bolgár nemesítésű paprikafajta), illetve *Padlízán utca* (elsőként a bolgárok honosították meg Magyarországon), ez utóbbi két utca is Zuglóban van. A magyarországi bolgárok a kertészethez köthető elemek (kert, kerék, kút, öntözőberendezés, illetve a megtermelt növények) utcanevekbe történő tudatos, tervezett átörökítésével emléket állítanak a bolgár közösség egykori foglalkozásának, szorgalmának és kreativitásának. A Pilisvörösvár történelmi magjához tartozó német utcanevek revitalizációjáról Müller (2013) tanulmánya számol be. Itt 2009-től kezdve 27 magyar nyelvű utcanévtábla (pl. *Fő utca*) alá került egy-egy kék-fehér színű német út- vagy utcanévtábla is. Ezeket három sorban olvasható: *Régi név – alter Name*:, majd az utcanév mai német köznyelvi elnevezése (pl. *Hauptstraße*), végül ez alatt, kisebb betűkkel a bajor nyelvjárási változat (pl. *Hääptschtroosn*). A revitalizáció folyamatában a bajor utcanevek hitelességét (autenticitását) tíz helyi lakostól gyűjtött nyelvi adatok biztosították. „A felgyűjtött utcaneveket a német köznyelvi ábécé betűkészletével fonetikusán írták át. A nyelvjárási alakok mellé német köznyelvi alakokat is rendeltek, annak érdekében, hogy a kész utcanévtáblákon megjelenő nyelvjárási utcaneveket a nyelvjárást nem ismerő, de németül tudó érdeklődő is megértse” (Müller 2013: 105). A német utcanévtáblák pilisvörösvári kezdeményezésének utóhatásáról egy nyelvi tájképről szóló informális beszélgetésben Erb Maria arról tájékoztatót, hogy a német utcanevek Solymáron és Zsámbékon is a német nemzetiségi nyelvi tájkép alakító elemeivé váltak. A nemzetiségi nyelvi tájképben az utcanévtáblák feliratozásának élővé tétele a szlovákok lakta és Budapesthez közeli Piliscsév településen is megtörtént, amint arra a Magyarországi Szlovákok Kutatóintézete 2019-ben végzett kutatása rávilágít (vö. Tušková – Uhrinová 2020; Tušková 2021). A piliscsévi gyakorlat, hogy a magyar utcaneveket nem csupán szlovákra fordították (ami

¹⁰ A külterületeket a helyiek nevezték el, majd kerültek a térképekre, az utcanévadások pedig a bolgár közösségek kezdeményezésére az 1990-es években jelentek meg (Gyurov 2001; idézi Menyhárt 2020: 174).

esetenként előfordul más szlovákok lakta településeken is, de egyáltalán nem általánosan), hanem az utcákat új szlovák névvel is ellátták. Így ez egyedi eset a szlovák nemzetiségi közösségen belül, ahol a szlovák utca-
nevek a magyar utcanevektől eltérő, új nevek lettek. A valaha volt pilis-
csévi határbeli erdők, legelők, rétek, dűlők napjainkra átalakultak, ha-
gyományos neveik a közbeszédből kikoptak, de utcanevek formájában új
életre keltek. A nyelvi dizájn zöld alapon, fehér betűkkel jelenik meg: az
első sorban az utca magyar elnevezése olvasható, alatta kisebb betűkkel
az *utca* szó, majd a harmadik sorban, az első sorral megegyező betű-
nagysággal a szlovák utcanév. Például: *Ady Endre/utca/od Verešvára,*
*Árpád/utca/Perbaj, Gyóni Géza/utca/Malá pažic, Deák Ferenc/utca/
Vršek, Dózsa György/utca/Humná, Kesztlöci/utca/Pažic, Rózsa/utca/pod
Novosády, Nefelejcs/utca/pod Humnámi, Viola/utca/za Rybničky.* Van
olyan tábla, ahol a felirat két sorban van, a betűk méretei megegyeznek,
például: *Szőlő sor/Vinohrady.*

A nyelvi tájképből hiányzó elemek is szemiotikai jelentést hordoznak
(Jaworski – Thurlow 2010; Karlander 2018; Borbély 2021). Gyulán a
magyar utcanévtáblák között, az Országos Román Önkormányzat (ORÖ)
saroképületén két magyar–román kétnyelvű utcanévtábla található. Ezek
különleges elhelyezést kaptak: a réz ereszcatornához közel és egy orna-
mentikával kombinálva. A lényegében rejtett utcanévtáblákon¹¹ két-két
sor olvasható: *Eminescu utca/strada Eminescu,* illetve *Vár utca/strada
Cetății.* A kreatívan felerősített kétnyelvű utcanévtáblák a hiányzó ele-
mekre hívják fel a figyelmet.

Újabb jelenség a köztereken a **nemzetiségi nyelvitájkép-együttállítás.**
Az együttállítás úgy keletkezik, hogy egy nemzetiséghez köthető (törté-
nelmi, irodalmi) személyről, eseményről elnevezett utcában, parkban, té-
ren, illetve intézménynél felállítanak egy kapcsolódó emléktáblát vagy
műalkotást (szobrot, emlékművet stb.). Ilyen hangsúlyos nemzetiségi tér-
ré, emlékhellyé vált Budapest II. kerületében a *Tarasz Sevcsenko tér,*
ahol az ukrán költő egészalakos szobra is megtalálható. A magyarországi
lengyel nyelvitájkép-együttállítások visszatérő szimbolikája a fa. Budapest
II. kerületében, a *Bem tér*-en áll Bem József szobra és a Lengyel–magyar

¹¹ Egy volt gyulai ORÖ munkatárs szerint az utcanévtáblák ily módon történő
elhelyezését az ORÖ első elnöke, Budai János javasolta, a korábban előfordu-
ló rongálások miatt.

barátság emlékmű mellett elhelyezett lengyel és magyar nyelvű tábla.¹² Óbudán, a főváros III. kerületében, a *Katinyi mártírok park*-ban áll a kátyúni mézszárlás áldozatainak emlékműve. Ugyancsak a *Bem tér*-en, de Győrben áll a Lengyel–magyar barátság emlékmű két tölgyfája.¹³ A Lengyel–magyar barátság fája magyar–lengyel kétnyelvű felirattal egy látványos műalkotás, amely 2014-ben a Lengyel Intézet fennállásának 75. évfordulója alkalmából készült, és a Budapest VII. ker., Wesselényi utca 30. és a Klauzál utcából látható (vö. 1. kép), illetve a Zamárdiban található lengyel–magyar barátságot szimbolizáló emlékmű (feliratokkal, fákkal, valamint a lengyel és a magyar címerrel) és az egykori lengyel iskola emléktáblája (Zamárdi, Jegenye tér).¹⁴

1. kép: A Lengyel–magyar barátság fája magyar–lengyel kétnyelvű felirattal¹⁵

¹² A tér nevének kiválasztása, a szobor és az emlékmű felállítása a magyar államhoz, tehát nem a lengyel nemzetiséghez kötődik. Mindemellett a tér hozzájárul a lengyel nemzetiség identitásépítéséhez.

¹³ Vö. http://www.nytud.hu/publ/nemzetisegi_nyelvi_tajkep/index.html – Album: Lengyelek, Tücsök Dorottya fotója [letöltés ideje: 2022. június 20.]

¹⁴ Vö. http://www.nytud.hu/publ/nemzetisegi_nyelvi_tajkep/index.html – Album: Lengyelek, Tücsök Dorottya fotója [letöltés ideje: 2022. június 20.]

¹⁵ Vö. http://www.nytud.hu/publ/nemzetisegi_nyelvi_tajkep/index.html – Album: Lengyelek, Tücsök Dorottya fotója [letöltés ideje: 2022. június 20.]

Budapest XVIII. kerületének régi *Uzsok tere* örmény emlékhelyé, *Artashat emlékpark*-ká (2013) alakult, ahol magyar–örmény katonai emlékmű és Artashes örmény király bazalt mellszobra (2014) áll (Avanesian 2020: 36). Budapest XIII. kerületében található a *Dunyov István* (Стефан Дуньов)¹⁶ *utca*, ahol 2017-ben a kerület bolgár nemzetiségi önkormányzata felállította Dunyov István mellszobrát is. „Személye egyszerre köti össze a mai magyarországi bolgár közösséget a bánáti bolgárokkal és – az 1848-as eszméken keresztül – a többségi magyar társadalommal” (Menyhárt 2020: 180). A gyulai *Pomutz tér* megszületésével egy időben állította fel az ORÖ a névadó román *George Pomutz* mellszobrát, aki az 1848–1849-es szabadságharc honvédszázadosa volt.¹⁷ A magyarországi német települési és országos tanösvényekről Erb (2020a) tanulmánya részletesen beszámol. A szerző többek között az országos tanösvény projektvezetője, szöveges és vizuális elemeinek létrehozója is. Az országos tanösvény a „Faluközösség” állomásnál két pilisvörösvári német nemzetiségi utcanévtáblát is szerepeltet: *Schwabengasse*, azaz *Sváb utca*, illetve *Ansiedlungsplatz*, azaz *Betelepülés tere*. Az utóbbi téren áll a *Betelepülés emlékmű* (Erb 2020b). Az említett emlékművek, mellszobrok, egészalakos szobrok, valamint az ezek terében rendezett események többek között arra is lehetőséget nyújtanak, hogy a nyelvi tájképben megjelenjenek a nemzetiségek tagjai, a nemzetiségi nyelvek, az ukrán, a lengyel, az örmény, a bolgár, a román és a német (ld. szemiotikai asszemblázs, Pennycook 2017: 269). A nemzetiségi utcanevekre vonatkozóan tehát néhány követendő és mintaadó jó gyakorlat már rendelkezésre áll.

4.2. Iskolai nyelvi tájkép és diskurzusok

Rowland (Scollon – Scollon 2003: 202; Sloboda 2009: 174 hivatkozással) úgy fogalmaz, hogy a feliratoknak „kettős indexikalitása” van azokon a diskurzusokon túl, amelyeket a feliratok hoznak létre, értelmezé-

¹⁶ „Dunyov bánáti bolgár születésű ügyvéd volt, aki az 1848–49 szabadságharc több ütközetében is részt vett, a világosi fegyverletétel után pedig évekig börtönben ült” (Menyhárt 2020: 180).

¹⁷ A gyulai születésű román Pomutz György az 1848–1849-es szabadságharc után az amerikai polgárháború tábornoka lett. Végül diplomataként, az USA konzuljaként, Szentpéterváron halt meg (Berényi 2007; Csobai 2013: 129–138). Neve helyenként *Pomucz*, vagy a román helyesírást követve *Pomuț* alakban is előfordul.

sükre különböző diskurzusok jönnek létre. Ha a kutató – állítja továbbá Rowland – egy olyan feladatot tűz ki, hogy megvizsgálja a nyelvi tájképpel összefüggő „értelmezések diskurzusait”, ez egy elmozdulás attól a kutatói céltól, amely – ahogyan Blommaert (2013: 41) fogalmaz – felszínesen, „horizontálisan” mutatja be kvantitatíve a többnyelvűség disztribúciós képét (Rowland 2016: 43). Most azt vizsgáljuk meg, hogy milyen nyelvitájkép-diskurzusok születnek nyelvitájkép-adatokról, ha a pozitív oldalnak szentelünk figyelmet.

A méhkeréki tanulókkal történt spontán beszélgetésekből ismertem meg, hogy az önértékelést és mások jellemének értékelését csoportokban gyakorolják. A felsős napközisek egy csoportja a tanterem hátsó falához vezetett azzal a szándékkal, hogy a számukra legfontosabb nyelvitájkép-elemmel megismertessenek. Itt öt kartonlapra szavak voltak felírva, különböző vizuális dizájnnal övezve. Négy magyar nyelvű kartonon *Önértékelés* címmel 12 (ld. 2. kép), egy román nyelvű kartonon *Apreciere de sine* címmel 13 pozitív jellemvonás volt olvasható. A tanulók egymás szavába vágva mesélték el, hogy a négy karton négy csoportot jelöl. A hetente ismétlődő gyakorlat szerint öt pozitív jellemvonást kell saját magukra és csoportjukra, illetve osztálytársaikra, tehát a többi csoportra vonatkozóan kiválasztani. A tanulókkal történt diskurzusokból kiderült, hogy az önértékelésről szóló nyelvitájkép-elemek és az ezekhez kapcsolódó heti gyakorlatok a tanulóknál kialakították az egymás iránti érdeklődést és az odafigyelés motivációját.

Az alsó tagozatos napközis teremben a tanár éppen az iskolai nyelvi tájkép alkotásának folyamatában őszi termésekből, csipkebogyóból és kukoricából készített őszi multimodális kommunikációs tájképelemet. A vizuális dizájn feletti nyelvi dizájn román nyelvű volt: *Toamna* ('az ősz'). A transzlingvális beszélgetésben elmondta: azért csinálja ezt, hogy a tanulók jobban ráhangolódjanak a természetre és az aktuális évszakra, majd azzal folytatta, hogy az iskola egészére az ősz hangulatát viszik be, a bejárattól kezdve a folyosókon és a tantermeken át az ablakokig bezárólag.

2. kép: Önértékelés 12 azonos pozitív jelzővel és eltérő vizuális dizájnnal¹⁸

Az igazgató az iskola nyelvi tájképéből az iskola specialitásaként¹⁹ – a püspökség gondozásában kialakított – ortodox hittantermet emelte ki. A hittanterem (rom. *Cabinet de religie*) az iskola legstrukturáltabb nyelvi tájképét mutatja, ami az egységes tematikának is köszönhető. A terem egésze a verbális, vizuális és térbeli dizájn módozataival a tanulók egyházi nevelését célozza és mutatja be. A hittanteremben a nyelvi dizájn kizárólag román nyelvű, ahogyan a magyarországi román ortodox egyház is román nyelven működik. Fontos a térbeli dizájn is. A hittanteremben látható fotó szerint hittanórán a padosrok nem a megszokott frontális elrendezésűek, hanem téglalap formában, körülülhetően vannak elrendezve. A jelalkotás **transzdukciós**²⁰ folyamata a hittanterem falán az ikonok és a kereszt elhelyezésével a templomi ikonosztáz elrendezésének a szabályait követi. A bibliai, illetve az egyházi személyektől származó idézetek, életvezető gondolatok egységesen az ortodox vallású országok kolostorainak fényképeivel vannak párosítva. A hittanterem nyelvi tájképéhez hozzátartozik a gyermeki világ vonása. Az imára vonatkozó nyelvi dizájn (rom. Matei 21, 22) alatti vizuális dizájn (színes nyom-

¹⁸ A képet a szerző készítette 2017-ben (vö. Borbély 2020).

¹⁹ Bíró (2016: 119) is kiemeli az iskolai nyelvi tájképben a különbözőség és hasonlóság aspektusait.

²⁰ A „jelfolyamat – transzformáció – transzdukció” elemzése annak kiderítését szolgálja, hogy a szemiotikai anyag hogyan tevődik át a kommunikációs módozatokba (Malinowski 2014; ld. Kress 2003, 2010).

dai rajz) négy imádkozó gyermeket ábrázol. A becsukott szemű, összekulcsolt kezű gyermekek egyike kikukucskál az imából, egyik szemét kinyitja.

A két nyelv és kultúra együttes iskolai jelenlétét hivatott jelezni a bejárati ajtóra (térbeli dizájn) függesztett szimmetrikus vizuális dizájn (kolázs), amely a bal oldali ajtóablakban egy „román fával” (barna fatörzsön kék, sárga és piros levelekkel) és a jobb oldali ajtóablakban egy „magyar fával” (barna fatörzsön piros, fehér és zöld levelekkel) van szimbolizálva. A szimmetrikus vizuális dizájn mellett hiányzó elem a szimmetrikus kétnyelvűség, amely általában a nemzetiségi nyelvi tájképben az intézménynév-táblákra, emléktáblákra jellemző. Például, míg a gyulai román gimnázium bejárati ajtaján a magyar vendégekhez is szóló, szimmetrikus kétnyelvű felirat olvasható: *Bine ați venit! – Isten hozott!*, addig a méhkeréki iskolába lépve, a falon csak román nyelvű üdvözlő felirat olvasható. Nem szimmetrikus kétnyelvűek, hanem transzlingváló stílusúak az iskola épületén kívül az utcán az útirányt jelző információs táblák, például az is, amelyik az iskola felé mutatja az irányt. A tanulók órarendjében román nyelven vannak beírva a román nyelvhez köthető olvasás, fogalmazás, nyelvtan tantárgyak (*citire, compunere, gramatică*), a magyar nyelvhez köthető tantárgyak pedig magyar nyelven: *matek, olvasás és rajz*. A transzlingválás hallhatóan és láthatóan is tetten érhető a tantermekben.

5. Összegzés

A tanulmány alapvető célja volt bemutatni, hogy a nyelvi tájkép kutatásában miként hasznosítható egy előzetes longitudinális kutatásban megfogalmazott pozitív nyelvészeti szemlélet. Az eredmények szerint a nyelvitájkép-adatok pozitív nyelvészeti aspektusból is rendszerezhetők. Az alkotó kreativitás a hatalmi viszonyok kontextusában (vö. Ben-Rafael et al. 2006) a nemzetiségek nyelvi tájképében is különös hangsúlyt kap. Ezt igazolják a köztereken egyre nagyobb számban megtalálható újabb keletkezésű nemzetiségi nyelvitájkép-együttállások (lengyelek, örmények, románok, ukránok stb.). Bizonyos magyarországi nemzetiségi csoportokban a nemzetiségi utcanevekről való felfogásban a pozitív gyakorlatok, a nyelvi és vizuális kreativitás több módzata is megfigyelhető. Emléket állítanak a közösség szorgalmának, találékonyságának és az egykori foglalkozásoknak (bolgárok). Megvalósítják a régi utcanevek reaktivizációját, az újak megtartásával (németek). Megtörténik a feledésbe

merülő mikrotoponimák átörökítése (szlovákok). Rejtett kétnyelvű utca-névtáblákat helyeznek el (románok).

Kiderült továbbá, hogy a nyelvitájkép-elemek iránti pozitív irányultság megjelenik a tanulókkal, a tanárokkal és az igazgatóval készült nyelvitájkép-diskurzusokban (méhkeréki iskola). Az iskola nyelvi tájképében a nemzetiségi nyelv a közösségre jellemző transzlingváló beszédmód szerint, annak tükröződéseként jelenik meg.

A kommunikatív és szimbolikus célzatú nyelvi tájkép napról napra megjelenik, eltűnik, változik és továbbfejlődik a körülöttünk lévő (külső, belső, virtuális) térben, amely mind az alkotóban, mind a fogyasztóban különböző visszhangra talál. Ezért is hasznos vizsgálni a nyelvi tájképben az előre mutató, jó érzést és gondolatokat kiváltó, oktató-nevelő szándékú pozitív oldalt is.

Internetes források

<http://beloiannis.hu/tortenet/> [letöltés ideje: 2022. június 20.]

<http://data2.openstreetmap.hu> [letöltés ideje: 2022. június 20.]

<https://miradonna.hu/europa/magyarorszag/beloiannis/>

[letöltés ideje: 2022. június 20.]

http://www.nytud.hu/publ/nemzetisegi_nyelvi_tajkep/index.html – Album

[letöltés ideje: 2022. június 20.]

<https://translangedu.hu/> [letöltés ideje: 2022. június 20.]

Irodalom

Avanesian Alex (2020), Az örmény írásbeliség kialakulása. In: Borbély Anna (szerk.), *Nemzetiségi nyelvi tájkép Magyarországon*. Nyelvtudományi Intézet, Budapest. 20–38. http://www.nytud.hu/publ/nemzetisegi_nyelvi_tajkep/index.html [letöltés ideje: 2022. június 20.]

Bartha Csilla – Petteri Laihonen – Szabó Tamás Péter (2013a), *Nyelvi tájkép kisebbségben és többségben. Egy új kutatási területről*. *Pro Minoritate* 22/3: 13–28.

Bartha Csilla – Borbély Anna – Erb Maria – Uhrin Erzsébet (2013b), *A generációs nyelvátadás mint nyelvmegőrzési univerzálé: egy XXI. századi összehasonlító szociolingvisztikai vizsgálat eredményeiből*. In: Fedinec Csilla – Ilyés Zoltán – Simon Attila – Vizi Balázs (szerk.), *A közép-európaiság discsereite és kritikája*. Kalligram Kiadó, Pozsony. 557–576.

- Berényi, Maria (2007), *Dezvelirea bustului lui Gheorghe Pomuț la Giula. Lumina* 2008: 28–32.
- Biró, Enikő (2016), *Learning schoolsapes in a minority setting. Acta Universitatis Sapientiae, Philologica* 8/2: 109–121. <https://doi.org/10.1515/ausp-2016-0021> [letöltés ideje: 2022. június 20.]
- Blommaert, Jan (2013), *Ethnography, superdiversity and linguistic landscapes: Chronicles of complexity. Multilingual Matters, Bristol.*
<https://doi.org/10.21832/9781783090419> [letöltés ideje: 2022. június 20.]
- Borbély Anna (2001), *Nyelvcseré. Szociolingvisztikai kutatások a magyarországi románok közösségében. MTA Nyelvtudományi Intézet, Élőnyelvi Osztály, Budapest.*
- Borbély Anna (2014), *Kétnyelvűség. Variabilitás és változás magyarországi közösségekben. L'Harmattan Könyvkiadó, Budapest.*
- Borbély Anna (2015), *Egyéni fenntartható kétnyelvűség. Nyelvtudományi Közlemények* 111: 9–35.
- Borbély Anna (2016), *Pozitív nyelvészet és nyelvi változatosság. Esettanulmány az élethosszig tartó tévhitekről és ezek nyelvhasználati következményeiről. In: Kozmács István – Vančo Ildikó (szerk.), Standard – nem standard. Variációk egy nyelv változataira. Válogatás a 18. Élőnyelvi Konferencia – Nyitra, 2014. szeptember 18–20. – előadásából II. Antológia Kiadó, Lakitelek. 67–87.*
- Borbély Anna (szerk.) (2020a), *Nemzetiségi nyelvi tájkép Magyarországon. Nyelvtudományi Intézet, Budapest.* http://www.nytud.hu/publ/nemzetisegi_nyelvi_tajkep/index.html [letöltés ideje: 2022. június 20.]
- Borbély Anna (2020b), *A nyelvi tájkép mint oktatási erőforrás a méhkeréki román nemzetiségi kétnyelvű általános iskolában. In: Borbély 2020a: 61–88.*
- Borbély Anna (2021), *Nemzetiségi utcanevek Magyarország nyelvi tájképében. In: Csernicskó István – Kozmács István (szerk.), Kétnyelvűség – oktatás – nyelvmenedzselés. Írások, tanulmányok Vančo Ildikó születésnapjára. Nyitrai Konstantin Filozófus Egyetem Közép-európai Tanulmányok Kara, Nyitra. 67–84.*
- Burke, Kenneth (1962), *A grammar of motives. University of California Press, Berkeley, CA.*
- Canagarajah, A. Suresh (2011), *Codemeshing in academic writing: Identifying teachable strategies of translanguaging. The Modern Language Journal* 95: 401–417.
- Chen, Song (2016), *Linguistic landscape and space: a multimodal analysis of linguistic landscape in robot open space. International Journal of Applied Linguistics & English Literature* 5/6. <http://dx.doi.org/10.7575/aiac.ijalel.v.5n.6p.90> [letöltés ideje: 2022. június 20.]
- Csernicskó István (2016), *A dinamikusan változó nyelvi tájkép: Kárpátalja példája. Acta Humana. Emberi jogi közlemények* 3: 91–105.

- Csobai, Elena (2013), *România din Ungaria. Studii de istorie*. Publicația Institutului de Cercetări al Românilor din Ungaria, Giula.
- Dressler, Roswita (2015), *Signgeist: promoting bilingualism through the linguistic landscape of school signage*. *International Journal of Multilingualism* 12/1: 128–145.
- Erb Maria (2020a), *A nyelvi tájkép új elemei: magyarországi német tanösvények*. In: Borbély 2020a: 89–107.
- Erb Mária (2020b), *Történelem és sors a nyilvános térben: Betelepülési emlékművek magyarországi német településeken*. In: Heltai János Imre – Oszkó Beatrix (szerk.), *Nyelvi repertoárok a Kárpát-medencében és azon kívül. Válogatás a 20. Élőnyelvi Konferencia (Budapest, 2018. augusztus 30. – szeptember 1.) előadásából*. Nyelvtudományi Intézet, Budapest. 418–439.
- García, Ofelia – Wei, Li (2014), *Translanguaging: language, bilingualism and education*. Palgrave Macmillan, Basingstoke, U.K.
- Gorter, Durk – Cenoz, Jasone (2015), *Translanguaging and linguistic landscapes*. *Linguistic Landscape* 1/1–2: 54–74.
- Gorter, Durk (2017), *A nyelvi tájkép tanulmányozása: bevezetés a tudományterületbe*. *Regio* 25/3: 31–49.
- Gyurov, Alexander [Гюров, Александър] (2001), *Единадесетвековно българско присъствие в Унгария*. Българско републиканско самоуправление, Будапеща.
- Heltai János Imre – Jani-Demetriou Bernadett (2019), *A transzlingváló pedagógiai orientáció hatása az iskolai sikerességre*. *Anyanyelv-pedagógia* 12/1: 5–18. <http://www.anyanyelv-pedagogia.hu/cikkek.php?id=769> [letöltés ideje: 2022. június 20.]
- Holecz Margit – Bartha Csilla – Varjasi Szabolcs (2016), *Új paradigma vagy térfoglalás? – Nyelvhasználók a periférián és a többnyelvűség kritikai (nyelvi) tájképe*. *Általános Nyelvészeti Tanulmányok* 28. Akadémiai Kiadó, Budapest. 73–90.
- Huebner, Thom (2016), *Linguistic landscape: history, trajectory and pedagogy*. *MANUSYA: Journal of Humanities, Special Issue* 22: 1–11.
- Jaworski, Adam – Thurlow, Crispin (eds) (2010a), *Semiotic Landscapes: Language, Image, Space*. Continuum International Publishing Group, London – New York.
- Jaworski, Adam – Thurlow, Crispin (2010b), *Silence is golden: The ‘anti-communicational’ linguascaping of super-elite mobility*. In: Jaworski – Thurlow 2010a: 187–218.
- Karlander, David (2018), *The extermination of signs*. X-SCAPES 10th Linguistic Landscape Workshop 2–4 May, 2018. X-SCAPES, Bern, Switzerland.
- Kontra Miklós (2019), *Felelős nyelvészet*. Gondolat Kiadó, Budapest.
- Kress, Gunther Rolf (2003), *Literacy in the new media age*. Routledge, London.

- Kress, Gunther Rolf (2010), *Multimodality: A social semiotic approach to contemporary communication*. Taylor & Francis, New York, NY.
- Kress, Gunther – van Leeuwen, Theo (2001), *Multimodal discourse: The modes and media of contemporary communication*. Arnold Publishers, London.
- Lásztity Péró – Káplán Szofia (2020), *Utcanevek a helyi nyelvi és kulturális tradíciók tükrében szerbek által lakott magyarországi településeken*. In: Borbély 2020a: 123–149.
- Linguistic Landscape, 8:1 (2022). John Benjamins Publishing Company.
- Malinowski, David (2014), *Drawing bodies and spaces in telecollaboration: a view of research potential in synaesthesia and multimodality, from the outside*. *Pedagogies: An International Journal* 9/1: 63–85. <https://doi.org/10.1080/1554480X.2014.877559> [letöltés ideje: 2022. június 20.]
- Menyhárt Krisztina (2020), *A magyarországi bolgárok nyelvi tájképe (köztéri jelenlét)*. In: Borbély 2020a: 165–184.
- Müller Márta (2013), *Bajor utcanevek egy magyarországi német településen*. *Névtani Értesítő* 35: 97–107.
- Oláh Attila (2012), *A pszichológia napos oldala*. *Magyar Pszichológiai Szemle* 1: 3–11.
- Pennycook, Alastair (2017), *Translanguaging and semiotic assemblages*. *International Journal of Multilingualism* 14/3: 269–282.
- Pléh Csaba (2012), *A pozitív pszichológiai szemlélet előfutáiról*. *Magyar Pszichológiai Szemle* 1: 13–18.
- Rowland, Luke (2016), *English in the Japanese linguistic landscape: a motive analysis*. *Journal of Multilingual and Multicultural Development* 37/1: 40–55.
- Saramandu, Nicolae (1996), *Lingvistică integrală. Interviu cu Eugen Coșeriu realizat de Nicolae Saramandu*. Editura Fundației Culturale Române, București.
- Scollon, Ron – Scollon, Suzie Wong (2003), *Discourses in place: Language in the material world*. Routledge, London.
- Scollon, Ron – Scollon, Suzie Wong (2004), *Nexus analysis: Discourse and the emerging internet*. Routledge, London.
- Seligman, Martin E. P. (1999), *Positive social science*. *APA Monitor*, 29/4. <https://doi.org/10.1177/109830079900100306> [letöltés ideje: 2022. június 20.]
- Seligman, Martin E. P. – Csikszentmihalyi, Mihaly (2000), *Positive psychology: An introduction*. *American Psychologist* 1: 5–14.
- Shohamy, Elana – Waksman, Shoshi (2009), *Linguistic landscape as an ecological arena: Modalities, meanings, negotiations, education*. In: Shohamy – Gorter 2009: 313–331.
- Shohamy, Elana – Gorter, Durk (eds) (2009), *Linguistic landscape: Expanding the scenery*. Routledge, London.

- Sloboda, Marian (2009), State Ideology and Linguistic Landscape. In: Shohamy – Gorter 2009: 173–188.
- Tódor Erika Mária (2014), Hogyan hívogat az iskola? Vizuális nyelvhasználat az iskolában. *Magiszter* 12/4: 40–51.
https://epa.oszk.hu/03900/03976/00020/pdf/EPA03976_magiszter_2014_04_040-051.pdf [letöltés ideje: 2022. június 20.]
- Tódor Erika-Mária – Tankó Enikő – Dégi Zsuzsanna (szerk.) (2018), *Nyelvi tájkép, nyelvi sokszínűség I–II*. Scientia Kiadó, Kolozsvár.
- Tóth Veronika – Kaló Zsuzsa (2021), Pályatanácsadás és pozitív pszichológia. *Alkalmazott Pszichológia* 21/1: 97–120.
- Tušková, Tünde – Uhrinová, Alžbeta (2020), *Vizuálne používanie jazyka u Slovákov žijúcich v Číve (Slováci a slovenský jazyk v Číve)*. In: Tušková, Tünde – Rágyanszki, Juraj (red.), *Slovenské inšpirácie z Čívu. Výskumný ústav Slovákov v Maďarsku, Békešská Čaba*. 327–373.
- Tušková, Tünde (2021), *Oživené názvy ulíc v Číve*. *Jazykovedný časopis* 72/1.
<https://doi.org/10.2478/jazcas-2021-0026> [letöltés ideje: 2022. június 20.]